

„Jöjjön a könyvtárba!”

Szabó Ervin emlékezete

Száz évvel ezelőtt született Szabó Ervin, Marx és Engels klasszikus műveinek első jelentős magyar tolmácsolója, a magyar forradalmi munkásmozgalom ideológus-élcsoportjának és tömegeinek egyik legkiemelkedőbb képességű és hatású nevelője, a modern magyar könyvtárügy megteremtője, a marxista szellemű magyar könyvtárügy egyik első képviselője. Szabó Ervin mindezek mellett jelentős elméleti kultúrpolitikus is volt, akinek ez irányú munkássága napjainkban, a nevelés útkeresése idején különleges érdeklődésre számíthat a pedagógusok körében, vitákra, elképzeléseinek továbbgondolására ösztönözhet.

Nevét és munkásságát a mai pedagógustársadalom derék-hada azonban csak halála után mintegy három évtizeddel, a negyvenes évek második felében ismerte meg, elsősorban Révai József révén.

Az ismerkedés nem a legszerencsésebb körülmények között történt. Révai Szabó Ervinről szóló tanulmánya ugyanis 1931-ben íródott a Horthy-Magyarország börtönében, s magán viseli nemcsak az elszigeteltségből eredő egyoldalú informálódás jegyeit, hanem a korabeli magyar munkásmozgalom napi aktualitásainak kényszerítő torzításait is. Erősen polemikus írás, melynek a maga idejében bizonyára megvolt a jelentősége, de változatlan többszöri közreadása a felszabadulás után aligha volt szerencsés ötlet. Legalábbis Szabó Ervin életművének helyes értékelése és közkinccsé tétele szempontjából.

Révai ugyanis a bevezető elismerő mondatok után már tanulmánya második bekezdésében ezt írja: „a forradalmi munkásmozgalomnak az a természetes törekvése, hogy... felkutassa a maga őseit, együtt kell, hogy járjon az ősök kegyeletes, de alapos kritikájával”. Révai „kegyeletes, de alapos kritikája” a következőkben marasztalja el Szabó Ervint: „...nemcsak szindikalista elmélete hibás, nemcsak a forradalmi munkáspárt szerepének értékelésében tévedett, hanem tévedett a marxizmus államelméletében, tévedett a nemzetközi munkásmozgalom fejlődési irányzatának értékelésében, tévedett az imperializmus értékelésében, té-

vedett a magyar 48/49-es forradalom elemzésében, és ennek folytán hibás volt a megítélése a magyarországi fejlődés irányáról is.” Végső konklúziója: „Szabó Ervinnek szinte nincs egyetlen mondata, melyet ne kellene a legélesebb kritikával olvasni”.

Mindez aligha ösztönözte a Révai-tanulmány olvasóit arra, hogy Szabó Ervin életművével alaposabban megismerkedjenek. Erre csak jóval később, az ötvenes évek végétől nyílt lehetőség. Az azóta megjelent tekintélyes, ám még korántsem teljes Szabó Ervin-irodalom nyomán ma már sokkal igazságosabb, árnyaltabb Szabó Ervin-portré van kibontakozóban.

Miben foglalhatjuk össze röviden Szabó Ervin könyvtári koncepcióját?

Mint a budapesti közkönyvtár (ma Szabó Ervin Könyvtár) igazgatója olyan gyűjtemény kialakítására törekedett, amely egyrészt kielégíti a tudomány szakembereinek igényét, másrészt a szélesebb tömegeket is becsalogatja a falak közé, s az ő érdeklődésüket is valódi tudománnyal elégti ki. Dühös és kibékíthetetlen ellenfele volt mindenfajta sekélyes ál-népművelésnek és ál-népszerűsítésnek, minden olyan törekvésnek, amely az uralkodó osztály, az egyházak érdekeit szolgálva csupán a tudomány morzsáit kívánta a nép közé hullatni, de fő céljának az engedelmes állampolgárrá s az egyház hű szolgájává való nevelést, a fennálló gazdasági-társadalmi rend védelmét tartotta.

Életében és halála után is gyakorta nevezték szobatudós-nak. Ha ezen azt kell értenünk, hogy dolgozószobájából nyomon tudta követni a világ akkori jelentős szellemi, társadalmi, művészeti mozgalmait, s hogy mindig és mindent a nagy műveltségéből eredő magas mércével mért — akkor valóban ráillik ez az elmarasztalásnak szánt jelző. Ám, ha arra gondolunk, hogy intézménye igazgatójaként haláláig egy könnyen áttekinthető, demokratikus könyvtári információs rendszer megteremtésén fáradozott, hogy tanítója, nevelője volt nemcsak közvetlen könyvtáros munkatársainak, hanem a társadalomtudomány iránt érdeklődő fiatal értelmiségieknek, diákoknak,

az első világháború alatt a háború ellen tevékenykedő illegális politikai csoportosulásoknak, röpiratokat gyártó, sztrájkokat szervező munkásoknak — akkor azt mondhatjuk: soha ennél igaztalanabb vádat.

Szigorú nevelő volt. Pontos, lelkiismeretes munkát követelt munkatársaitól, tanítványaitól. Az állandó tanulás, az állandó szellemi készenlét, a sokoldalú tájékozódás igénye volt mindenkiel szemben legelső követelménye.

Korának világszerte tekintélyes marxista tudósa volt, ellessége mindenfajta egyoldalú, szektás műveltségnek. Az emberi tudás teljes tárházát kívánta a dolgozó tömegek előtt megnyitni, tiszteletben tartva az önálló tájékozódás és véleményalkotás jogát. Éppen ezt az utóbbi képességét törekedett tanítványaiában elsősorban kifejleszteni. Ez is egyik olyan nevelői vonása, amellyel a ma pedagógusának példaképe lehet.

Nem vesztette el időszerűségét, sőt talán napjainkban nyerte el igazi értelmét az a törekvése is, hogy az iskola és a közművelődés között tátongó szakadékot megszüntesse. Korának konzervatív iskolarendszere, a tudománytalan tananyag arra ösztönözte, hogy a közművelődési intézményeknek, köztük a könyvtáraknak biztosítson előnyt az iskolával szemben. Más szóval: a könyvtárból akart iskolát teremteni. Nem templomnak, hanem műhelynek tekintette a könyvtárat, olyan helynek, ahol nemcsak könyvet kölcsönöznek, hanem történelmi, szociológiai, természettudományi előadásokat is tartanak, zenei és irodalmi esteket rendeznek, kiállításokat, nyelvtanfolyamokat szerveznek az érdeklődők számára.

„A szabad tanításnak könyvekre van szüksége? Jöjjön a könyvtárba! A könyvtáros terjeszteni akarja a legjobb könyveket? Beszéljen róluk az előadóteremben.”

Elgondolásait manapság már eredményesen hasznosítják a magyar közművelődési könyvtárok. Elfogulatlan pedagógusok a megmondható, mennyit tesznek például a tanulóifjúság irodalmi műveltségének növeléséért a különféle szakörök működtetésével, a rendhagyó órákkal, az író-olvasó találkozók szervezésével. Sajnálatos módon nemegyszer a pedagógustársadalom közönyétől kísérve.

Talán felesleges hangsúlyozni, hogy Szabó Ervin hat évtizede kialakított koncepcióit manapság nem tekintjük változtatás nélkül alkalmazható recepteknek. Egyebek mellett ma inkább arra hajlunk, hogy a könyvtárat vigyük be az iskolába. De változatlanul érvényesnek tartjuk azokat a megállapításait, amelyek az olvasás és a tanulás, az iskola és a közművelődés kívánatos egységét hangsúlyozzák, s amelyek az önálló tájékozódásra nevelés követelményét írják elő és a sokoldalú műveltséget tartják eszményinek.

Szabó Ervin nem érte meg a magyar proletárdiktatúrát, fiatalon, az őszirózsás forradalom előestéjén ragadta el a halál. Hatalmas tudása, puritán emberi magatartása, forradalmi hit mellett még egy dologban lehet példaképe a ma emberének. Barátai, tanítványai visszaemlékezéseikben gyakran idézik jelszóvá nemesedett mondását: „Tiszta célért, tiszta eszközökkel!”

CSULÁK MIHÁLY